

11. Аркас М.М. Історія України-Русі / Аркас М.М. ; передне слово П.М. Гвоздецького. – [3-тє факс. вид.]. – К. : Вища шк., 1993. – 414 с.

12. Яковлів А. Український Кодекс 1743 року «Права, по которым судится малороссийский народ». Його історія, джерела та системний виклад змісту / А. Яковлів. – Мюнхен : Кооперативне видавництво «Заграва», 1949. – 211 с.

13. Права, по которым судится малороссийский народ, высочайшим всепресветлейшим, державнейшим великим государыни императрицы Елисавет Петровны, самодержицы всероссийския, ее императорского священнейшего величества повелением, из трех книг / [под ред. издательство А.Ф. Кистяковского]. – К. : Университетская типография (И.И. Завадзского). – 1879. – 845 с.

УДК 343.973

ВПЛИВ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ПРОДАВЦІВ ТА СПОЖИВАЧІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ДЕТЕРМІНАЦІЮ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Новіков О.В., асистент
кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню конфлікту інтересів виробників (продавців) та споживачів інтелектуальної продукції, а також його впливу на детермінацію злочинності у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: злочинність у сфері інтелектуальної власності, конфлікт інтересів виробників та споживачів інтелектуальної продукції, детермінація злочинності у сфері інтелектуальної власності, конфлікт інтересів.

Статья посвящена исследованию конфликта интересов производителей (продавцов) и потребителей интеллектуальной продукции, а также его влияния на детерминацию преступности в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: преступность в сфере интеллектуальной собственности, конфликт интересов производителей и потребителей интеллектуальной продукции, детерминация преступности в сфере интеллектуальной собственности, конфликт интересов.

Novikov O.V. THE INFLUENCE OF CONFLICT OF INTERESTS SELLERS AND CONSUMERS OF INTELLECTUAL PROPERTY PRODUCTS ON CRIMES AGAINST INTELLECTUAL PROPERTY DETERMINATION

The article deals with research the conflict of interests of producers (sellers) and consumers of intellectual property products and its influence on the crimes against intellectual property determination.

Key words: crimes against intellectual property, conflict of interests of producers and consumers of intellectual property products, determination of crimes against intellectual property, conflict of interests.

Постановка проблеми. Важливу роль у функціонуванні кримінального ринку інтелектуальної продукції та, взагалі, у структурі детермінації злочинності у сфері інтелектуальної власності відіграє деформація деяких компонентів суспільної свідомості, тим чи іншим чином пов'язаних зі сферою інтелектуальної власності. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження конкретних антисоціальних поглядів, звичаїв і традицій, установок, що панують у суспільній свідомості щодо сфери інтелектуальної власності, та їх впливу на детермінацію злочинності у цій сфері.

Наукові пошуки у зазначеному напрямі змусили одразу звернути увагу на існуючу в світі проблему зневажливого ставлення до інституту інтелектуальної власності, що останнім часом переросла в справжній соціальний конфлікт між виробниками (продавцями) та споживачами інтелектуальної продукції. Вважаємо, що розвиток та загострення цього конфлікту суттєво впливають на механізм продукування злочинності у сфері інтелектуальної власності, а тому потребують окремого кримінологічного аналізу. На наш погляд, саме у пізнанні приро-

ди цього конфлікту знаходиться розуміння феномену масового поширення субкультури негативного ставлення до права інтелектуальної власності та соціальної лояльності до існування кримінального ринку неліцензійної та контрафактної продукції.

Метою статті є дослідження конфлікту інтересів виробників (продавців) та споживачів інтелектуальної продукції та його впливу на детермінацію злочинності у сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Термін «конфлікт» походить від латинського «conflictus», що означає буквально «зіткнення, серйозна суперечність» [1, с. 41]. Найбільш широким є визначення конфлікту як зіткнення двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації їх інтересів в умовах протидії [2, с. 5]. Як показує аналіз спеціальної літератури, поняття «конфлікт», незважаючи на його широке поширення, схожість ознак та характеристик, не має чіткого і більш-менш універсального визначення [3, с. 22]. Це пояснюється тим, що кожна галузь наукових знань має власне розуміння категорії «конфлікт» та його характерних особливостей.

Під *соціальним конфліктом* розуміються такі відносини між суб'єктами соціальної взаємодії, що характеризуються їх протиставленням на основі протилежно спрямованих мотивів (потреб, інтересів, цілей, ідеалів, переконань) або суджень (думок, поглядів, оцінок та ін.) [4, с. 24]. Звідси в основі будь-якого соціального конфлікту знаходиться ситуація, що включає або протилежні позиції сторін з певного питання, або протилежні цілі або засоби їх досягнення за певних обставин, або розбіжність інтересів, бажань, потягів опонентів та ін. [5, с. 11].

Коли мова ведеться про конфлікт інтересів, то мається на увазі, що предметом такого конфлікту стала протилежність інтересів певних суспільних суб'єктів [6, с. 38-39]. Інтерес – це інтелектуально-психологічне прагнення (потяг) суб'єкта до предметів, що є для нього цінностями (благами) [7, с. 94]. Тобто сторони вступають у такий конфлікт через обмеженість певних цінностей чи благ, якими вони прагнуть володіти, користуватися та розпоряджатися. Ці предмети матеріальної дійсності називаються *об'єктами конфлікту*. Ними також можуть виступати матеріальні (ресурси), соціальні (влада) чи духовна (ідея, норма, принцип) цінність, якою прагнуть володіти опоненти у конфлікті [8, с. 101].

Щодо сфери інтелектуальної власності, то конфлікти інтересів тут виникають через штучну створену законодавством обмеженість у володінні, користуванні та розпорядженні об'єктами права інтелектуальної власності та продукції, в якій вони втілюються. З одного боку, така практика відповідає світовій системі захисту інтелектуальної власності, а, з іншого боку, призводить до численних зловживань, як з боку виробників інтелектуальної продукції, так і з боку споживачів такої продукції. Виробники інтелектуальної продукції часто завищують ціну на свою продукцію, а споживачі – намагаються знизити свої витрати шляхом використання контрафактної продукції, що призводить до ескалації конфлікту між цими суб'єктами. Таким чином, під *конфліктом інтересів виробників (продавців) та споживачів інтелектуальної продукції* пропонуємо розуміти *протиріччя групових інтересів та поглядів зазначених суб'єктів стосовно доступності інтелектуальної продукції та окремих аспектів захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності*.

Можна виділити два самостійні різновиди конфлікту інтересів у сфері інтелектуальної власності, залежно від сторін конфлікту: *конфлікти, що виникають між виробниками інтелектуальної власності, і конфлікти, що виникають між продавцями та споживачами інтелектуальної продукції*.

Перший різновид – *конфлікт інтересів між виробниками інтелектуальної продукції* виникає у сфері дії права промислової власності. Предметом конфлікту виступають корпоративні інтереси щодо володіння, користування та розпорядження такими об'єктами інтелектуальної власності як винахід, корисна модель, промисловий зразок. Причини цього конфлікту інтересів криються в важливому значенні об'єктів права промислової власності для сучасної ринкової конкурентної боротьби. Недосконалість національних та міжнародних систем патентування, недоліки правового регулювання права

інтелектуальної власності на зазначені об'єкти промисловості створили не тільки реальні можливості для зловживань у цій сфері, але й потужну мотивацію для таких зловживань. В наслідок цього, виникло таке глобальне негативне явище, як «патентні війни» (patent wars), змістом якого є використання великими корпораціями патентів для тиску на конкурентів та монопольного контролю ринку тих чи інших товарів. До речі, жертвами зазначених війн стають скоріше не самі корпорації, а покупці їх продукції, яка в результаті збільшує свою ринкову вартість та втрачає певні технологічні властивості [9]. Отже, на сьогодні патентна система, з потужного інструменту стимулювання інноваційної діяльності та захисту справедливої конкуренції, перетворилася на законний штучний механізм збагачення, а «переможцями» патентних війн стають тільки юристи [10].

Таким чином, як бачимо, штучна монополія на об'єкти промислової власності, втім як і будь-яка інша монополія, без належної системи контролю несе в собі багато протиріч та можливостей до зловживань. У зв'язку з цим можемо констатувати лише необхідність подальшого удосконалення правового регулювання права промислової власності та актуальність наукових досліджень у цій сфері.

Щодо *конфлікту інтересів між продавцями та споживачами інтелектуальної продукції*, то в основі конфлікту також знаходиться комерціалізація сфери інтелектуальної власності як галузі суспільного виробництва. Спробуємо зрозуміти природу цього соціального конфлікту шляхом дослідження протиріч в інтересах, що існують між різними учасниками відносин у сфері авторського права.

Нині національні законодавства більшості країн світу у сфері інтелектуальної власності створюють потужну систему захисту прав на результати творчої діяльності. Авторам та іншим фізичним та юридичним особам, що відповідно до договору або закону набули прав на твори, надається широкий спектр особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти авторського права та суміжних прав. Так, відповідно до ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», до майнових прав автора належать виключне право на використання твору та виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами. Таким чином, юридичний механізм регулювання авторського права заснований на створенні «штучної» монополії на володіння певним об'єктом творчої діяльності.

Особа, що наділяється такою монополією, фактично має можливість самостійно визначати розмір винагороди, яку вона отримає за продаж продукції, що втілює у собі результат творчої діяльності, або за передачу майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності. Найчастіше відбувається останнє, бо без великих інвестицій промислове виготовлення творчої продукції неможливо. Тому на ринку інтелектуальної власності переважають великі корпорації, що здійснюють масштабний викуп майнових прав, або займаються інвестуванням творчості з подальшим отриманням таких прав. У результаті ці компанії наділяються монопольними правами на виготовлення та розповсю-

дження певної інтелектуальної продукції та ведення власної цінової політики. Автор об'єкта інтелектуальної власності, що отримав винагороду за власну працю, лише залишає за собою особисті немайнові права та віддаляється від комерціалізації власного продукту.

У подальшому результат творчості, втілюючись в готову продукцію, активно рекламується та збувається на внутрішньому та міжнародному ринку товарів та послуг. Правовласники використовують усі надані законодавством можливості для захисту своєї монополії на виготовлення та збут зазначеного товару. Отже, *головним груповим інтересом правовласників* та метою комерціалізації інтелектуальної власності є *отримання максимального прибутку* від реалізації певної продукції, що містить в собі результати творчої діяльності.

Особливе місце у цьому процесі займає *регулювання цінової політики*, яка повинна враховувати різні аспекти введення певної інтелектуальної продукції в обіг та бути спрямована на отримання прибутку виробниками. У цьому напрямі правовласники аналізують вартість викупу майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності (вартість інвестицій в створення цього об'єкту), витрати на створення продукції, на маркетинг, а також інші трансакційні витрати, що не пов'язані з реалізацією продукції, але є необхідними для входження на певний ринок товарів та послуг.

Особливістю цінової політики у сфері інтелектуальної власності є *необхідність врахування збитків*, пов'язаних з піратством та розповсюдженням контрафакту. У зв'язку з цим на ціну продукції суттєво впливає вартість засобів захисту від копіювання і тиражування об'єкту інтелектуальної власності, а також можливі ризики провалу продаж у зв'язку з незатребуваністю продукту через вихід на ринок аналогічної піратської та контрафактної продукції.

Характеризуючи *інтереси споживачів*, варто виходити з того, що це ті особи, які використовують товари та послуги для задоволення власних бажань і потреб, а не для перепродажу або виробництва інших товарів та послуг. Споживачі зацікавлені в отриманні товарів і послуг, які відповідають їх уявленню про якість продукції, що задовольнить їх споживчі потреби за відповідної ціною. Ринкова економіка змушує шукати серед різноманіття товарів ті, що максимально задовольняють потреби певних верст населення за прийнятною для них ціною. Отже, в психології споживача існує конкретна зацікавленість у зменшенні витрат на використання інтелектуальної продукції без суттєвих втрат якості.

Інтелектуальна власність являє собою інформацію, тобто певне нематеріальне благо, але формою її вираження завжди є специфічний матеріальний об'єкт, який завдяки втіленню у собі результату творчості виступає продуктом на ринку. Вартість виготовлення самого носія інформації набагато менша, ніж затрати на створення результату творчої діяльності. З поширенням інформаційного простору та нових технологій більш дешевого виробництва з'явилися можливості для поширення злочинності у сфері інтелектуальної власності.

Створення та існування кримінального ринку інтелектуальної продукції надає можливості

купувати ідентичну оригінальній за якістю продукцію (якщо це стосується об'єктів, що захищаються авторським правом та суміжними правами), але за значно нижчою ціною. Саме значний попит населення на контрафактну та неліцензійну продукцію, що є дешевшою за оригінальну, є однією із головних причин поширення кримінального ринку інтелектуальної продукції, та, взагалі, злочинності у сфері інтелектуальної власності. Отже, серед поглядів населення на інститут інтелектуальної власності переважають ті, що вважають нормальним існування контрафактної продукції та піратства. Спробуємо розібратися, в чому знаходяться причини такого явища, дослідивши особливості деформації поглядів, звичаїв та традицій, установок щодо права інтелектуальної власності в Україні.

Зазначені компоненти є одними із елементів *суспільної свідомості* як складної соціальної структури з параметрами тривалої дії. Ця структура характеризується певним консерватизмом і своїми закономірностями розвитку. Норми та відповідні стереотипи суспільної свідомості духовно впливають на індивіда, формують його світогляд, моральні установки, естетичне уявлення. Це своєрідний суспільний розум, що розвивається і функціонує за своїми законами [11, с. 322]. Отже, існують певні історичні передумови формування поглядів у суспільній свідомості на певні соціальні відносини або поведінку окремих суб'єктів суспільства.

Упродовж тривалого періоду українське суспільство розвивалося під впливом комуністичної ідеології. В Радянському Союзі капіталістичні відносини визнавалися антисуспільними і ринок інтелектуальної продукції не існував, як, втім, і будь-які інші ринкові інститути. Через цензуру була відсутня інтелектуальна свобода творчості, а наукові розробки характеризувалися плановістю та обмеженням напрямом тематики та методики досліджень. Створені об'єкти інтелектуальної власності на підставі законодавства одразу переходили у державну власність та ставали суспільним надбанням. Авторам забезпечувалися особисті немайнові права, але після отримання винагороди вони автоматично втрачали майнові права на результати своєї творчості. Таким чином, приватна комерціалізація інтелектуальної власності була неможлива.

Після розпаду Радянського Союзу настав період переходу до ринкової економіки. У результаті приватизації, скасування монополії держави на результати науково-технічної та винахідницької діяльності, реформування патентно-ліцензійної справи колишній апарат управління цим процесом виявилися зруйнованим, практично було припинено бюджетне фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) і винахідницької діяльності. Величезний науково-технічний потенціал країни, створений на бюджетні кошти, виявився безхазяйним [12, с. 11]. Через недооцінку тодішнім урядом країни значення інтелектуальної власності для ринкової економіки було відсутнє законодавче регулювання переходу функціонування інституту інтелектуальної власності в умовах перехідної економіки. Приватизація державних підприємств як цілісних

майнових комплексів проходила без належного врахування в оцінці промислової власності, що знаходиться на їх балансі. Зазначеному сприяла широка корупція, а також відсутність законодавчого регулювання оцінки інтелектуальної власності. Так, уперше методика оцінки майнових прав інтелектуальної власності була затверджена Кабінетом Міністрів України лише у 2007 р. [13]. Усе це призводило до значних втрат державного бюджету у цій сфері та посилювало нігілістичне ставлення населення до інтелектуальної власності.

У цей період відбулося відкриття кордону України для зарубіжних якісних товарів та послуг. Але через високу вартість та низьку платоспроможність більшої частини населення вони користувалися попитом лише у можливих верств суспільства. Володіння товарами іноземних виробників стало «брендом» та показником достатку. Це створило попит у значної частини населення на контрафактну дешеву продукцію з Китаю, Туреччини та деяких інших країн з дешевою робочою силою, яка за формальними ознаками не відрізнялася від оригінальної, але була набагато гіршою за якість. Через поширену моду серед населення на продукцію відомих виробників та низький рівень споживчої культури, контрафакт набув своєї популярності.

Держава у той період втратила контроль за ринком товарів та послуг, а у суспільній свідомості населення сформувалася антисоціальна традиція і звичай купувати низькоякісні дешеві підроблені товари. Таким чином, невдала державна політика, відсутність механізмів впливу на ринок, тотальна корупція та інші фактори призвели до руйнування власної української промисловості і позитивно вплинули на поширення ринку контрафактної продукції в Україні.

У результаті вищезазначеного у суспільній свідомості сформувалися погляди на інтелектуальну власність, що суперечать загальнолюдській цінності творчої діяльності для соціального розвитку. Особливо це стосується продукції, пов'язаної з авторським правом та суміжними правами. Споживачі не бачать процесу створення та введення в обіг результату творчої діяльності, а оцінюють лише вартість самого носія об'єкту інтелектуальної власності. Через це ціна на таку продукцію для більшої частини населення уявляється несправедливо завищеною, а існування альтернативних можливостей отримання та користування цими об'єктами як цілком нормальним явищем. Працює принцип: «навіщо платити, якщо можна отримати аналогічний за якістю товар безкоштовно або за значно низькою ціною».

Особливо загострилася проблема поширення піратства з еволюцією інформаційного простору та доступністю електронних мереж, у першу чергу Всесвітньої мережі Інтернет. У зв'язку з цим питання інституту інтелектуальної власності перейшли вже на новий філософський рівень протистояння свободи слова (інформації) та захисту прав творців. В цьому контексті, слід зазначити, що останнім часом свого поширення та популярності набуває міжнародний рух піратських партій («Pirate Parties International» [14]), що вже набули офіційної реєстрації в Австрії, Бельгії, Болгарії,

Великої Британії, Данії, Іспанії, Люксембурзі, Нідерландах, Німеччині, Фінляндії, Франції, Швеції. Основними засадами діяльності таких партій є забезпечення вільного розповсюдження інформації і доступу до неї будь-якого члена суспільства, реформування законодавства пов'язаного з легалізацією вільних ліцензій, реформування системи авторських та суміжних прав згідно із інтересами авторів і суспільства, пропагування використання вільного програмного забезпечення, переведення держустанов на використання вільних та відкритих стандартів і технологій, захист недоторканості приватного життя та забезпечення інших реформ у сфері патентного права.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто констатувати наявність соціального конфлікту між інтересами продавців та споживачів інтелектуальної продукції. Цей конфлікт загострюється з кожним роком не тільки в Україні, але й у всьому світі. У зв'язку з цим широкого розголосу та актуальності набуває дискурс з приводу свободи інформації та права інтелектуальної власності, а також питання реформування існуючої системи захисту прав власників на результати творчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мириманова М.С. Конфликтология : учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. / М.С. Мириманова. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 320 с.
2. Вершинин М.С. Конфликтология : консп. лекц. / М.С. Вершинин. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2001 – 64 с.
3. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. / Н.В. Гришина. – СПб. : Питер, 2008. – 544 с.
4. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии. 3-е изд. / С.М. Емельянов – СПб. : Питер, 2009. – 384 с.
5. Вишнякова Н.Ф. Конфликтология. 3-е изд. / Н.Ф. Вишнякова. – Мн. : «Университетское», 2002. – 320 с.
6. Зеркин Д.П. Основы конфликтологии : курс лекц. / Д.П. Зеркин. – Ростов-н/Д : «Феникс», 1998. – 480 с.
7. Соколов С.В. Социальная конфликтология : учеб. пособие для вузов / С.В. Соколов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 327 с.
8. Цыбульская М.В. Конфликтология: учебно-практическое пособие / М.В. Цыбульская. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2009. – 312 с.
9. Патентні війни: споживач платить за все! [Електронний ресурс] / Українська технічна газета. – Режим доступу : <http://old.intelvas.com.ua/2011-05-20-15-11-02/12349-patentni-vini-spozhyvach-platit-za-vse.html> (дата звернення: 04.09.2015). – Заголовок з екрана.
10. Popelka Larry. Only Lawyers Win in Patent Wars [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.businessweek.com/articles/2012-04-24/patent-wars-lawyers-are-the-only-winners> (date of treatment: 04.09.2015). – Title from the screen.
11. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : моногр. / А.М. Бойко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 380 с.
12. Мухопад В.И. Коммерциализация интеллектуальной собственности / В.И. Мухопад. – М. : Магистр: ИНФРА-М, 2012. – 512 с.
13. Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» : постановва Каб. Міністрів України від 3 жовтня 2007 р. «1185» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-%D0%BF> (дата звернення: 04.09.2015). – Заголовок з екрана.
14. Official site PP International [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.pp-international.net> (date of treatment: 04.09.2015). – Title from the screen.